

De familie van Aerssen van Sommelsdijck

Door: J.C. Both – streekarchivaris

De familie van Aerssen van Sommelsdijck is thans, voor wat de tak Van Sommelsdijck betreft, uitgestorven. Dit adellijk geslacht was twee eeuwen lang eigenaar van de heerlijkheid Sommelsdijck en St. Adolfsland (Ooltgensplaat en Den Bommel). Hier bleef het echter niet bij; de familie verwierf in de loop der jaren vele eigendommen. Zo was de familie de grootste particulier eigenaar van de voormalige kolonie Suriname. Ook hebben enige familieleden hoge politieke functies bekleed en daarmee een niet onbelangrijke bijdrage geleverd aan het verleden van ons land en dus ook aan het heden. Het verleden vormt namelijk de bakermat van ons heden.

De bekende diplomaat en griffier van de Staten-Generaal van 1584 tot 1623, Cornelis van Aerssen (1545-1627), kan als stamvader van alle Van Aerssens gelden. Veertig jaar lang bekleedde hij dit ambt en toen hij wegens zijn hoge ouderdom ontslag vroeg, wilden de Staten hem niet laten gaan en boden hem een hulp aan, totdat hij eerst op 78-jarige leeftijd met behoud van zijn wedde aftrad. Hij werd in 1627 in het koor van de Jacobskerk te Den Haag begraven. Met hem kwam de eerste heerlijkheid in het geslacht Van Aerssen, namelijk de heerlijkheid Spijk, welke hij ten dele door aankoop verwierf en ten dele in 1623 als zuivere gift werd geschonken door Philips Willem van Oranje, graaf van Leerdam. Samenwerkend met raadspensionaris Johan van Oldenbarnevelt stond hij een gematigd calvinisme voor. Cornelis had vier zoons, waarvan er één ongehuwd overleed.

Zijn oudste zoon François (1572-1641) studeerde in Leiden en Parijs rechten. François had een succesvolle diplomatieke loopbaan, welke hem grote rijkdom opleverde. Hij was in 1627 de rijkste man van Den Haag. Zijn vermogen werd destijds getaxeerd op f 800.000,-. In Amsterdam was er niemand die dat bedrag haalde. Van Aerssens beide broers waren ook flink rijk, zij waren namelijk elk goed voor f 250.000,-. Deze bedragen zijn thans meer dan het tienvoudige waard. We spreken hier dus over multi-miljonairs.

Als vertrouwensman van Maurits en later van Frederik Hendrik drukte François zijn stempel op de buitenlandse politiek van de Verenigde Nederlanden in het eerste kwart van de Gouden Eeuw. In 1594 werd hij door Johan van Oldenbarnevelt naar Parijs gestuurd. In 1609 werd hij door de Franse koning Hendrik IV formeel erkend als ambassadeur, maar in 1613 teruggeroepen van deze post, wat een enorme vernedering voor hem was en welke hij toeschreef aan Van Oldenbarnevelt. Dit had tot gevolg dat hij zijn hevigste en bitterste tegenstander werd, wat uiteindelijk, mede naar aanleiding van de zogenaamde Scherpe Resolutie, leidde tot de tenvaubrenging van de raadspensionaris en het uitspreken van zijn doodvonnis. François had namelijk zitting in de speciale rechtbank, die Van Oldenbarnevelt ter dood veroordeelde. Wellicht was hij ervan getuige, dat de 72-jarige raadspensionaris op het schavot de beul de volgende 'onsterfelijke' woorden toesprak: "Maak het kort, maak het kort!". In 1619, hetzelfde jaar als waarin Van Oldenbarnevelt op het Binnenhof werd onthoofd, werd François op voorspraak van Prins Maurits in de ridderschap beschreven. Lodewijk XIII schonk hem in 1636 een baronnendiploma. De ridderschap vaardigde hem ter Staten Generaal af en hij vertegenwoordigde deze in de Raad van State. Een andere grootheid uit onze vaderlandse geschiedenis, de diplomaat, dichter en componist Constantijn Huygens, begon zijn loopbaan als secretaris van hem.

François kocht op 12 maart 1611 de heerlijkheid Sommelsdijk van Herman van Bourgondië, waarna de familienaam werd uitgebreid met de toevoeging Van Sommelsdijck. Het jaar daarop kocht hij ook de heerlijkheid St. Adolphsland (Ooltgenplaat en Den Bommel) voor 60.000 gouden kronen van Jan van Croy. Zijn twee broers Jacques en Jehan waren de stichters van de takken: Van Aerssen van Triangel van Voshol respectievelijk Van Aerssen van Wernhout. François was gehuwd met Petronella Borre, die hem vier kinderen, drie dochters en een zoon, schonk. Volgens kardinaal Richelieu was François één van de grootste staatslieden en intelligentste politici die hij kende.

Zijn zoon Cornelis (1600-1662) gold als de rijkste man van gans Holland. Cornelis was behalve geheimraad van de koning van Frankrijk, tevens gouverneur van Nijmegen en kolonel van een regiment ruitery. Met Willem II ondernam hij een aanslag op Amsterdam, welke mislukte. Hierdoor werd hij uit de ridderschap ontzet. Hij was getrouwd met Lucia van Walta, een Friezin, de enige dochter Pieter Douwes en Ida Donia van Harinxma. Zij kregen 16 kinderen. Drie dochters van Cornelis waren volgelingen van de te Middelburg uit zijn ambt ontzette predikant Jean de Labadie (1610-1674). In 1666 beriep men deze Franse gereformeerde predikant, op aanbeveling van de Utrechtse hoogleraar theologie Voetius, aldaar bij de Waalse Kerk. Twee jaar later werd hij, na ernstige conflicten met de Waalse Synode, afgezet. Hij vertrok naar Amsterdam, waar hij conventikels (bijeenkomsten in huiselijke kring) organiseerde. Deze bijeenkomsten werden door de Staten verboden. Hierna verliet De Labadie de Republiek. De adellijke jonkvrouwen der Van Aerssens volgden hem naar Herford in Westfalen, waar zij een afzonderlijke woning hadden, terwijl de overige Labadisten samen in een huis woonden. Na de dood van De Labadie verplaatsten de Labadisten zich naar Friesland. Zij vestigden zich in het Walta State in Wieuwerd; in dit deel van Nederland had de familie Van Aerssen van Sommelsdijck ook nog de nodige bezittingen. Zo was Walta State familie-eigendom. In dit landgoed woonden dus de Labadisten, zo'n 200, waaronder, één van de beroemdste vrouwen van die tijd in Europa, Anna Maria van Schurman. Zij volgde colleges bij de theoloog Gisbertus Voetius. Men was in die tijd van mening, dat vrouwen niet behoorden te studeren. Anna mocht de colleges bijwonen in een belendend kamertje met een gat in de tussenmuur. Vanuit Wieuwerd werd door hen een zendingsgemeente te Suriname gesticht, die echter te niet ging. De beweging hield ca. 1732 op te bestaan.

Na het overlijden van zijn broers Pieter (1651) en François (1658) erfde Cornelis (1637-1688) al zijn vaders bezittingen. Cornelis werd opgevoed aan het hof van prins Willem II; hij was het speelkameraadje van de jonge prins Willem III. Cornelis huwde in Parijs op 1 januari 1664 Margaretha du Puy, markiezerin de St. André Montbrun, vrouwe van Noile. Hij had zich evenals drie van zijn zusters aangesloten bij de sekte der Labadisten. Deze Cornelis kocht in 1683 voor zo'n f 87.000,- een derde deel van de kolonie Suriname. Hij vormde toen samen met de stad Amsterdam en de West Indische Compagnie de zogenaamde Geoctroyeerde Sociëteit van Suriname. Hij vertrok als gouverneur naar Suriname waar hij op een niet bepaald zachtzinnige wijze binnen korte tijd orde op zaken wist te

stellen. Tijdens een wandeling vóór zijn ambtswoning aan de Oranjelaan werd hij door muitende en half dronken soldaten belaagd. De hevig verontwaardigde en driftige Van Aerssen trok hierbij zijn degen om de muiters terug te jagen, waarna hij, na door 46 kogels te zijn doorboord, dood ter aarde viel! Er was namelijk onrust ontstaan onder de soldaten van het garnizoen in Paramaribo - door Van Aerssen meestal aangeduid als 'Droncken verckens' - omdat zij werden ingeschakeld bij het aanleggen van versterkingen bij Fort Zeelandia, werk dat normaal niet door de soldaten werd verricht, maar door slaven. Hij zag zich hiertoe echter genoodzaakt bij gebrek aan arbeidskrachten. Van Aerssen heeft voor Suriname veel betekend. In de vijf jaar van zijn bestuur werd de orde in de kolonie hersteld en ging men een welvarende toekomst tegemoet.

Rouwbord aanwezig in het Streekmuseum Goeree-Overflakkee te Sommeldijk

Na het overlijden van zijn vader bood men François Cornelis van Aerssen van Sommeldijck, heer van Chatillon aan om gouverneur van Suriname te worden. Dit weigerde hij echter. Wel vertrok deze luitenant ter zee in 1689 naar Suriname om daar maatregelen te treffen i.v.m. het overlijden van zijn vader. Hij sloeg en passant met succes een aanval van de Franse vloot op Suriname af. Bij het bombardement van fort Zeelandia, dat drie dagen duurde, raakte hij zwaar gewond. Hij stond na dit ongeval, mede door zijn zachtzinnigheid en godsdienstigheid bij de bevolking van Suriname in hoog aanzien. Hierna bleef de kolonie Suriname echter wel familie-eigendom.

Op 17 augustus 1784 overleed François Jean van Aerssen van Sommeldijck op bijna 20-jarige leeftijd, als laatste mannelijke afstammeling van het geslacht. Met deze jonge baron stierf het geslacht Van Aerssen van Sommeldijck uit.

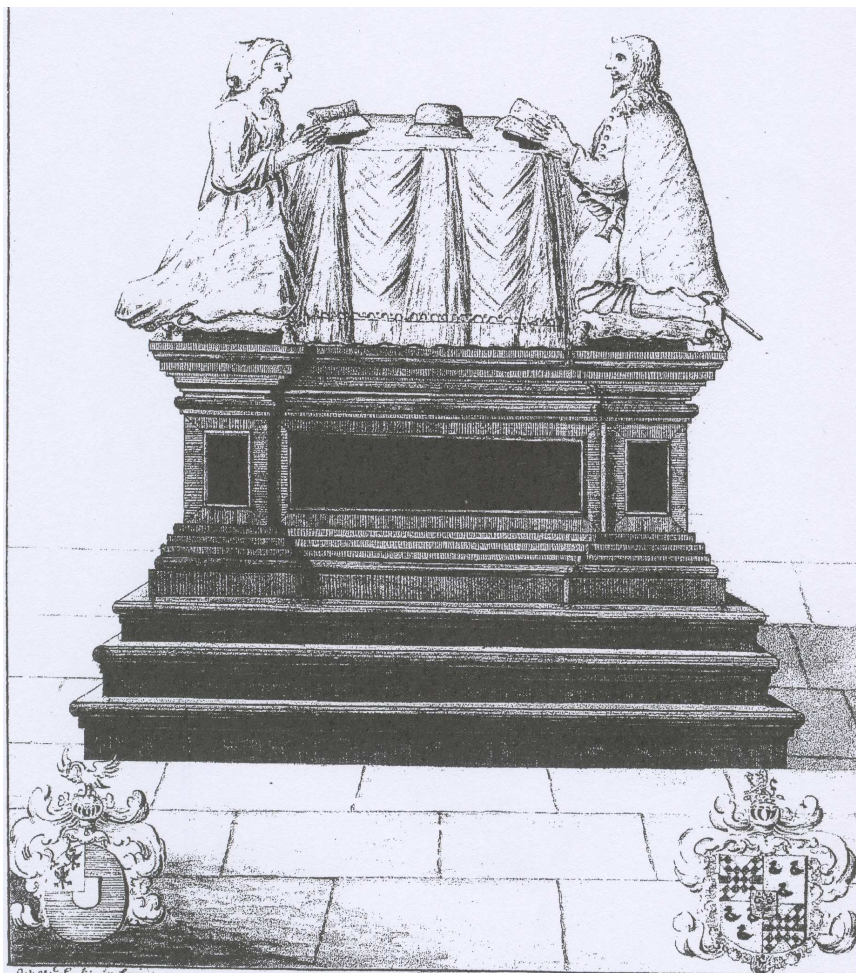
Eerst tussen 1823-1829 werd de ambachtsheerlijkheid St. Adolphsland verkocht. In 1825 verkochten de erven van Douairière Arnold Joost van der Duyn, geboren Van Aerssen, de ambachtsheerlijkheid Sommeldijk aan David van Weel.

De laatste rustplaats van de familie Van Aerssen van Sommeldijck

In Sommeldijk is de grafkelder van deze voorname familie nog aanwezig. Het grafmonument heeft echter slechts ten dele de tand des tijds doorstaan en heeft door brand veel van zijn vroegere schoonheid verloren. Toch mogen we de heer A.J. Kruiders dankbaar zijn, dat hij kort na de Tweede Wereldoorlog tijdig aan de bel trok en wist te voorkomen, dat de opbouw van de grafkelder werd gesloopt. Via via wist hij F.C. Baron van Aerssen Beyerens van Voshol, ambassadeur in China, te benaderen, die bereid was een bedrag op tafel te leggen om het grafmonument te laten restaureren. Deze Van Aerssen was echter geen nakomeling van de Van Aerssens van Sommeldijck.

We gaan even terug in de geschiedenis en komen terecht bij François van Aerssen, die in 1611 de heerlijkheid Sommeldijk kocht. Hierna liet hij onder de vloer van het koor van de kerk te Sommeldijk

een bescheiden grafkelder voor zijn familie graven. Bij de kerkbrand van 1624 werd de gehele kerk verwoest. Om financiële redenen kon men eerst in 1642 met de restauratie van het koor van de kerk beginnen. Het overige deel van de kerk was toen reeds grotendeels hersteld. De grafkelder werd leeggehaald, de kisten voorzien van een merkteken en elders tijdelijk opgeslagen. Met deze restauratie was het mogelijk de grafkelder te vergroten (ca. 4 m. breed, 5 m. diep en 2 m. hoog). Het geheel werd overwelfd door een kruisgewelf in gotische trant. De opwaartslappende bogen wijzen ons naar een hoger oord, naar het onzichtbare land, vanwaar het leven afdaalt. Achterin werden aan weerszijden kleine nissen aangebracht. Tevens werd er boven de grafkelder een schitterende praaltombe geplaatst, dit was het pronkstuk van het imposante koor. Het gehele bovenstuk was uit fijn wit marmer samengesteld, voorstellende François van Aerssen en zijn echtgenote Petronella, die in geknielde houding aan een tafel zitten. Over deze tafel een kleed gedrapeerd, dat in zware plooiën afhing tot op de vloer. Het echtpaar had een gebedenboek voor zich en in het midden van de tafel lag een hoed. De laarzen van Van Aerssen waren voorzien van riddersporen. Zijn vrouw droeg een rouwsluier. Dit fraaie beeldhouwwerk, waarschijnlijk vervaardigd door een Fransman, rustte op een blauwe natuurstenen voetstuk van ca. 1.30 m. hoog. Aan het hoofd- en het voetstuk waren wit marmeren platen bevestigd waarin de wapens van beiden waren uitgehakt, deze weer omlijst met zwart gepolijst marmer. Het opschrift op de tombe

luidde: “François van Aerssen, Ridder in de orde van St. Michiel, Heer van Sommelsdijk, Plaats, Bommel en Spijk; in zijn leven eerste ordinaris ambassadeur in Frankrijk, wegens de Verenigde Nederlanden; nog twee extra ordinarissen aldaar, nog vijf in Engeland, nog twee aan de Republiek van Venetië, ter hoogste ere en voordeel van den Raad uitgevoerd hebbende, naderhand in den Raad van State, laatstelijk ter vergadering van de statengeneraal uit de Ridderschap van Holland gedeputeerd, is onder de zijnen uit deze tijdelijkheid gescheiden, en evenzo stichtelijk, als hij eerlijk en dienstig den vaderland had toegebracht den 27 december 1641”. De tombe stond in de lengte-richting van het koor,

Van Aerssen met het gezicht naar de kerk. De ramen van het koor waren van gebrandschilderd glas voorzien, aan de muren hingen de wapenborden van deze familie. Bij het overlijden van een lid van de familie werd er een rouwbord opgehangen. In het midden van het koor hing een groot fluwelen vaandel met hierop afgebeeld, een hermelijn, liggend op een groen eilandje, midden in een moeras. Daaromheen de zinspreuk van de familie: "Liever te sterven dan te besmetten, Liefde, getrouwheid, Godsvrucht, Gerechtigheid". Eveneens aan de muren nog de wapenborden van de andere heerlijkheden waarvan zij eigenaars waren. In 1740 werd er een wapenkast geplaatst vol met oorlogstuig en -onderscheidingen. In 1782 werd er in de zuidelijke koormuur een ingang tot de grafkelder gemaakt. Deze ingang aan de buitenzijde van het kerkgebouw was omlijst door een fraaie hardstenen omlijsting. Boven de deur het opschrift 'Memento Mori' (gedenk te sterven) en daarboven 'Anno 1782' met het wapenschild met als schildhouders een leeuw en een griffioen. Het geheel wordt "bekroond" door een stenen doodshoofd. Het fraaie, met een sierlijk hekwerk afgesloten, koor werd ten tijde van Vrijheid-gelijkheid-broederschap door fanatieke patriotten grotendeels vernield. Ook werd het familiewapen van grafkelder afgekap. Bleef het hier maar bij, maar dat was jammer genoeg niet zo. Tot overmaat van ramp brandde in 1799 het kerkgebouw geheel uit. De brand veroorzaakte zulk een hitte, dat de torenklokken smolten. De marmeren praaltombe had gespaard kunnen blijven, als er geen water op was gegooid. Het marmer was door de brand danig verhit en toen men er water op gooide sprong het marmer in stukken. Behalve van de grafkelder, was er ook van de gebrandschilderde ramen, wapenborden en overige versieringen bijna niets meer over. Eén rouwbord kon gespaard blijven en hangt thans in het Streekmuseum. Het koor werd na de brand niet meer herbouwd, waardoor het overblijfsel van de grafkelder in de open lucht kwam te staan. De kelder werd ook niet opgeknapt. De deur kon niet meer op slot, wat ten gevolge had dat een ieder de kelder kon betreden. Dit was funest, er werd namelijk, net als bij de grafmonumenten uit de verre oudheid, grafschennis gepleegd. Een kwajongensstreek zult u zeggen, want wat valt er te roven. Fout, er was voor de plaatselijke bevolking wel degelijk wat te halen. In de houten kisten waren namelijk loden kisten geplaatst. Bovendien zat er op iedere kist een koperen plaat met daarop de naam en nadere bijzonderheden betreffende de persoon in de kist. U begrijpt al waar ik naar toe wil. Het duurde dus niet al te lang of de houten kisten werden stukgezaagd om het lood eruit te verwijderen. Tevens werden de koperen platen meegenomen om te worden omgesmolten. De beenderen, doodshoofden en de hoofdharen van de voorname Van Aerssens lagen her en der door de gehele kelder verspreid. In de tijd dat de Van Aerssens in levende lijve een rondje door Sommelsdijck deden, was er bijna niemand, die een woord dorst te zeggen, maar na de dood slaat de vloek der vergankelijkheid nu eenmaal toe. Eerst in 1849 werd de ingang dichtgemetseld, maar toen was het kwaad reeds geschied. Op last van Mr. C.J.E. Graaf van Bijlandt, een ver-familielid (?), werd in november 1890 de grafkelder opengebrouwen. Toen men de negen treden tellende trap afdaalde bleek er een halve meter water in de kelder te staan. De kelder werd schoongemaakt, de muren afgebeiteld en opnieuw bestreken en de vloer gerepareerd. Men trof 17 doodshoofden van volwassenen en één van een kind aan. De laatste Van Aerssen van Sommelsdijck werd overigens in 1795 bijgezet. Het was Anna Margaretha Barones van Aerssen, douarière van Arnold Joost van der Duyn, heer van 's Gravenmoer en Maasdam. De beenderen der Van Aerssens werden schoongemaakt en kregen een plaats in een grote nieuwe kist, die, ook nu nog, in het midden van de grafkelder staat opgebaard. Er werd tijdens de opknopbeurt nog één koperen plaat teruggevonden. Toevalliger wijze stond hierop dezelfde tekst als op het enig overgebleven rouwbord. Op de plaat staan tevens enkele symbolische afbeeldingen aangaande de dood, zoals een dovende kaars, een zandloper en een doodshoofd met kruisende beenderen. Op een gegeven moment bleek ook deze plaat verdwenen te zijn. Als een geluk bij een ongeluk kwam de plaat in de Tweede Wereldoorlog bij de koperinlevering weer boven water. Ook deze plaat is thans in het Streekmuseum te bewonderen. Doordat er maar één koperen plaat werd gevonden is het niet helemaal duidelijk van wie de stoffelijke overschotten in de grafkelder zijn. De grote vraag is echter of de in Suriname vermoorde gouverneur Cornelis nu wel of niet in het familiegraf is bijgezet. Zijn weduwe, welke in Holland achtergebleven was, had immers aan de Staten-Generaal verzocht: "Oock is ons vrundelick begeeren Uwel. Ed. gelieve te versorgen dat met d' eerste herwaerts komende schepen die in Zeeland aenkomen, het lijck van ons Gemael zal ged. moge overgescheept werde ende van 't aenkomen van selve schip in Zeeland aen ons bericht gegeven werde ende wij alsdan orde konnen geven, dat een schip van Sommelsdyck het kome afhalen om aldaer in de Vaderlijcke begraafplaats mede bijgeset te werden." De archieven verschaffen

ons hierover geen duidelijkheid. Zien we de doodshoofden, dan valt het op dat één schedel enkele gaten telt. Cornelis was volgens de historie getroffen door 46 kogels, het is dus aannemelijk, dat er ook een aantal kogels zijn hoofd hebben geraakt!

De grafkelder is enkele jaren geleden op kosten van de gemeente Middelharnis hersteld.